

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.Драгоманова

ХАРЛАМЕНКО Валентина Борисівна

УДК 378.147:371.13.337.38

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ КУРСУ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ В
ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

13.00.02 – Теорія і методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2002

Дисертація є рукописом.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: - доктор педагогічних наук, професор

Сидоренко Віктор Костянтинович,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри трудового навчання та креслення.

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук

Волощук Іван Степанович,

Інститут педагогіки, вчений секретар;

кандидат педагогічних наук, доцент

Янцур Микола Сергійович,

Рівненський державний гуманітарний університет, завідувач кафедри професійної і трудової підготовки.

Провідна установа:- Національний аграрний університет Кабінету Міністрів України, кафедра педагогіки, м.Київ.

Захист відбудеться 12 березня 2002 р. о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 11 лютого 2002 р.

Вчений секретар

спеціалізованої

Захарченко Р.О.

вченої

ради

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Тенденції соціально-економічних перетворень у суспільстві зумовлюють необхідність активізації професійного самовизначення молоді, і передусім, учнів загальноосвітніх закладів.

Сучасний ринок праці потребує працівників, спроможних досягати на своїх робочих місцях високих результатів. Однак відомо, що високих показників у трудовій діяльності людина досягає тільки тоді, коли обирає професію за своїм покликанням, інтересами, здібностями, психофізіологічними особливостями. Отже, чим більша обізнаність школяра зі світом професій, чим краще він знатиме свої індивідуальні особливості та кон'юнктуру ринку праці, тим більш оптимальнішим буде його вибір.

Значні можливості для надання допомоги учням у їх професійному самовизначенні має вчитель трудового навчання.

Основою для цього є широкий профорієнтаційний зміст трудового навчання та його предметні дидактичні завдання.

Але, як показує практика, сучасний учитель трудового навчання, в умовах сьогодення, недостатньо підготовлений до реалізації профорієнтаційних функцій.

Таким чином виникає протиріччя між необхідністю проведення активної профорієнтаційної роботи в процесі трудового навчання і недостатньою підготовкою до неї вчителів. Отже, забезпечення відповідної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до практичної реалізації мети професійної орієнтації в сучасній школі є актуальною психолого-педагогічною та методичною проблемою.

На сьогодні науковцями досліджені загальні основи побудови системи профорієнтації, зокрема в роботах А.П.Боровського, М.М.Захарова, Л.А.Йовайши, Є.А.Клімова, І.М.Назімова, Є.М.Павлютенкова, К.К.Платонова, П.М.Потапенка, А.Д.Сазонова, В.Ф.Сахарова, В.Д.Симоненка, Д.А.Сметаніна, М.К.Степанкова, Б.А.Федоришина, С.Фукуями, С.М.Чистякової, М.М.Чистякова, Г.В.Щокіна, В.В.Ярошенко та інших.

У низці досліджень розглянуто підготовку студентів до профорієнтаційної роботи в школі (В.В.Андарало, М.Т.Благінін, М.А.Весна, О.С.Белих, Г.П.Бондаренко, Л.І.Бондарчук, К.Ж.Жубаєв, С.Т.Золотухіна, Н.А.Ховрич, Н.Ш.Шадиєв, Л.М.Шмигірілова та ін).

В роботах А.І.Войтка, В.П.Зінченка, Г.І.Клімова, І.О.Седяра, М.С.Янцура обґрунтовано систему підготовки спеціалістів з професійної орієнтації (методистів, профконсультантів, психологів). Ученими розроблено навчальні програми і посібники

з різних аспектів профорієнтаційної підготовки.

Але на сьогодні не визначено єдиного змісту курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" в системі ступеневої підготовки вчителів трудового навчання у вищих педагогічних закладах України, дидактично не обґрунтовано основи курсу, чітко не визначена система профорієнтаційної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності "Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання".

Як наслідок цього, не забезпечуються належні умови для підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення.

Отже, виникає протиріччя: з одного боку, підвищується рівень вимог до професійного самовизначення учнів загальноосвітніх закладів, а з іншого - відсутня належна профорієнтаційна підготовка студентів до розв'язання надзвичайно важливої як для школи, так і для суспільства в цілому проблеми. Тому теоретична розробка і практична апробація курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" в системі підготовки студентів зі спеціальності "Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання" в умовах реалізації ступеневої освіти є актуальною в Україні. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження **"Дидактичні основи курсу профорієнтації у підготовці вчителя трудового навчання"**.

Обрана тема узгоджується із тематичним планом наукових досліджень НПУ імені М.П.Драгоманова і належить до наукового напрямку "Зміст, форми, методи й засоби фахової підготовки вчителів", до проблеми "Становлення вчителя трудового навчання" (№ реєстрації 019U001733). Тема затверджена рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (Протокол № 4 від 27.04.1999 р.).

Об'єкт дослідження: процес підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних закладах освіти України.

Предмет дослідження: зміст та методика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до проведення профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.

Мета дослідження: дидактично обґрунтувати, розробити і експериментально апробувати курс "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" в процесі підготовки вчителя трудового навчання.

В основу дослідження покладено **гіпотезу:** належний рівень підготовки майбутніх учителів до профорієнтаційної роботи зі школярами можна забезпечити за умови, якщо ця підготовка буде розглядатись як складна багаторівнева система,

кожний компонент якої має власну мету і завдання, а головне місце в цій системі буде відведено курсу профорієнтації з дидактично обґрунтованими структурою і змістом.

Виходячи з мети й гіпотези дослідження, ставилися такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення курсу профорієнтації у вищих педагогічних закладах освіти
2. Вивчити стан та проблеми готовності вчителя трудового навчання до профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.
3. Визначити систему профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, теоретично обґрунтувати зміст навчального курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" та експериментально перевірити його доступність.
4. Розробити та обґрунтувати показники та рівні профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання.

Методологічна основа дослідження визначається філософськими положеннями про цілісність та взаємозв'язок усіх компонентів у розвитку суспільства; про необхідність наукового пізнання взаємозв'язків у природі та суспільстві; науковими положеннями про діяльну природу розвитку особистості; теорією поетапного формування розумових дій.

Теоретична основа дослідження ґрунтується на філософських, психолого-педагогічних підходах до організації навчальної діяльності; діяльній підході до розвитку особистості. У ході дослідження враховувалися основні положення Закону України "Про освіту"; Державної національної програми "Освіта" (Україна XXI століття); Державного стандарту освіти з трудового навчання.

Теоретичною основою дослідження стало також звернення до базових положень теоретичних основ профорієнтації (А.П.Боровський, М.М.Захаров, А.Д.Сазонов, В.Ф.Сахаров, В.Д.Симоненко, Д.А.Сметаніна, С.М.Чистякова, підготовки студентів до профорієнтаційної роботи в школі (В.В.Андарало, М.Т.Благінін, М.А.Весна, О.С.Белих, Г.П.Бондаренко, Л.І.Бондарчук, К.Ж.Жубаєв, С.Т.Золотухіна, Н.А.Ховрич, Н.Ш.Шадиєв, Л.М.Шмигірілова), система підготовки спеціалістів з професійної орієнтації (методистів, профконсультантів, психологів) (А.І.Войтко, В.П.Зінченко, Г.І.Клімов, І.О.Седляр, М.С.Янцур).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки висунутої гіпотези було використано комплекс **методів дослідження**: теоретичних (вивчення й аналіз філософських, психолого-педагогічних джерел, офіційних і нормативних документів, навчальних програм, підручників і навчальних посібників з професійної орієнтації;

порівняння і узагальнення поглядів учених на проблему; узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи) і емпіричних (спостереження, анкетування та соціологічні опитування вчителів трудового навчання загальноосвітніх шкіл і студентів педагогічно-інженерних факультетів вищих педагогічних закладів освіти, експеримент, статистична й аналітична обробка експериментальних даних).

База дослідження. Джерелознавчу базу дослідження склали філософські й психолого-педагогічні джерела: монографії, дисертації та автореферати дисертацій, наукові статті. **Дослідницькою базою** обрані Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка і Глухівський державний педагогічний університет. До дослідження було залучено 256 студентів.

Організація дослідження. Дослідження проводилось поетапно протягом 1997-2001 років.

На *першому етапі* (1997-1998 рр.) вивчався стан профорієнтаційної підготовки вчителів, аналізувався стан навчально-методичного та нормативного забезпечення курсу профорієнтації у вищих педагогічних закладах освіти України, визначалася експериментальна база дослідження, проводився констатуючий експеримент, формулювалася робоча гіпотеза. На цій основі було визначено чинники, що впливають на структуру та зміст профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання.

На *другому етапі* (1998 – 2000 рр.) продовжувалися теоретичні пошуки шляхів розв'язання обраної проблеми. За результатами дослідження визначено зміст усіх компонентів профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, теоретично обґрунтовано, розроблено й проведено експертну оцінку навчальної програми з курсу профорієнтації, розроблено та обґрунтовано показники та рівні профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, здійснено планування, розроблено методику і розпочато формулюючий експеримент.

На *третьому етапі* (2000 – 2001 рр.) продовжувався розпочатий експеримент, обробка й узагальнення результатів проведеного дослідження. Сформульовано загальні висновки та здійснено оформлення роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження визначається тим, що в ньому розкрито соціально-педагогічні передумови необхідності підготовки вчителя трудового навчання до профорієнтаційної роботи у школі, обґрунтовано роль і місце курсу профорієнтації в системі ступеневої підготовки вчителя трудового навчання, теоретично обґрунтовано структуру профорієнтації як цілісної динамічної системи, а

також на цій основі розроблено систему та зміст профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, розкрито зміст профорієнтаційної готовності та розроблено показники і рівні профорієнтаційної підготовленості вчителя трудового навчання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що визначені система та зміст профорієнтаційної підготовки створюють основу для підготовки нових навчальних курсів з профорієнтації для майбутніх вчителів трудового навчання, а розроблені показники та рівні додадуть можливість об'єктивно оцінювати їх профорієнтаційну підготовленість.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень; опорою на сучасні досягнення педагогіки, адекватністю обраних методів меті, та завданням дослідження, його тривалістю, аналізом значної кількості результатів і показників експерименту, апробацією отриманих результатів; застосуванням методів математичної статистики для обробки результатів експерименту.

Особистий внесок здобувача полягає в розробці і теоретичному обґрунтуванні вихідних положень дисертаційної роботи; в самостійному дослідженні теоретичних та методичних аспектів проблеми; в узагальненні власного досвіду роботи викладачем профорієнтаційних дисциплін Глухівського державного педагогічного університету; участі у створенні навчально-програмних документів на замовлення Міністерства освіти і науки України, у безперервній організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку гіпотези дослідження та перевірку на доступність розроблених навчально-програмних документів.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації праць. Основні положення дослідження обговорювались на щорічних звітно-наукових конференціях кафедри трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та кафедри педагогіки Глухівського державного педагогічного університету (1998-2001р.р.). Окремі матеріали дослідження доповідались на Міжнародній науково-теоретичній конференції "Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства" (м.Київ, 2000р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Удосконалення навчально-виховного процесу як засіб розвитку творчої особистості вчителя та учнів" (м.Умань, 2000 р.)

Матеріали дослідження було використано для навчальної програми з курсу "Профорієнтація та методика профорієнтаційної роботи" для студентів вищих

педагогічних закладів освіти (затверджена Міністерством освіти і науки України, гриф надано заступником міністра Степком М.Ф. лист №14/18.2.-590 від 27.04.2001).

Результати дослідження були використані робочою групою Міністерства освіти і науки України у розробці Галузевого стандарту ступеневої підготовки вчителя трудового навчання.

Розроблені в процесі дослідження матеріали знайшли впровадження в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (Довідка №04-10/1310 від 06.11.01.), в Глухівському державному педагогічному університеті (Довідка №1015 від 02.11.01.), в Херсонському державному педагогічному університеті (Довідка №03-08/1308 від 09.11.01.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у семи публікаціях, серед яких навчальна програма, затверджена Міністерством освіти і науки України, та чотири наукові статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Публікації одноосібні та у співавторстві з науковим керівником.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних наукових джерел, п'ять додатків. Дисертація має загальний обсяг 206 сторінок, з яких основний зміст – на 176 сторінках, включаючи 10 рисунків та 13 таблиць, п'ять додатків на 16 сторінках, список використаних джерел із 185 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, особистий внесок дисертанта, наведено дані про апробацію дослідження і впровадження його результатів у практику роботи вищих навчальних закладів.

У **першому розділі** дисертації "Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема" на підставі аналізу психолого – педагогічної і методичної літератури розкрито зміст суттєвих ознак поняття "професійне самовизначення", його фактори, соціально-професійні орієнтації учнів, критерії (кореляти).

У дослідженні професійне самовизначення ми розглядаємо як багатоступеневий процес, який можна розглядати під різними кутами зору: як серію завдань, що ставить суспільство перед особистістю; як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких особистість формує баланс між особистісними перевагами і потребами системи

розподілу праці у суспільстві; як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність.

У дисертації показано, що професійне самовизначення передбачає формування у школярів конкретного виду праці, спеціальності й професії, які характеризуються високою мобільністю; передбачає широкий орієнтир у світі професійної праці, не обмежуючи можливості особистого саморозвитку.

Виходячи з цього, професійне самовизначення школярів відбувається у двох напрямках. Ці напрямки повинні відобразитись у процесі трудового навчання в школі, оскільки професійна орієнтація є однією із змістовних ліній трудового навчання, які пронизують увесь період навчання у загальноосвітній школі.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що вибір професії школярем – складний і тривалий за часом процес. Він здійснюється під впливом цілеспрямованої профорієнтаційної роботи. Модель цього процесу включає сукупність компонентів, показаних на рис.1.

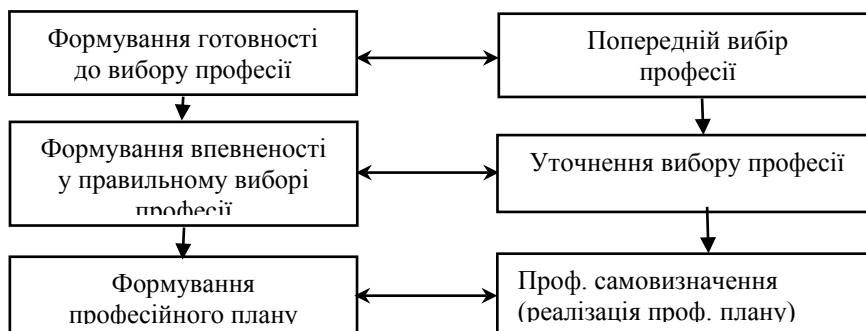

Рис.1 Процес вибору професії.

У дисертації показано, що найсприятливіші умови для здійснення профорієнтаційної роботи має трудове навчання.

На уроках трудового навчання в школярів формулюються різноманітні початкові трудові і деякі професійні уміння і навички, перевірка практичної спроможності кожного учня до того чи іншого виду трудової діяльності. Крім того, сам учитель трудового навчання є порівняно із іншими учителями–предметниками найбільш підготовленим до профорієнтаційної роботи. Його загальнотехнічна освіта дає можливість орієнтуватись у загальноосвітній структурі системи суспільного виробництва та в основних її галузях, уявляти тенденції ринку цих галузей, орієнтуватись у складному світі сучасних професій, знати особливості вимог, які висовують ці професії до людини. Отже, сучасна школа має потребу в таких учителях

трудового навчання, які забезпечать профорієнтаційну підготовку учнів. Профорієнтаційна підготовка майбутніх фахівців з трудового навчання повинна мати випереджаючий характер. Це забезпечується введенням у навчальний план відповідних навчальних предметів профорієнтаційного циклу.

У той же час не в усіх загальноосвітніх закладах освіти на уроках трудового навчання, як з'ясувало наше дослідження (опитування проводилось серед учителів трудового навчання загальноосвітніх шкіл м.Харкова, м.Глухова, м.Кролевеця), проводиться профорієнтаційна робота. Всього було опитано 65 учителів, із них 91% з вищою освітою і 9% із середньою спеціальною. Усі вони працюють за фахом. Стаж педагогічної діяльності від 1 до 5 років мають 11%, від 5 до 10 років – 34%, від 10 до 15 років – 32%, від 15 до 20 років і більше – 23% учителів.

Окремі вчителі, як свідчать результати дослідження, включають профорієнтаційний матеріал на уроках трудового навчання, але відводять для нього недостатньо часу, в середньому 5 хвилин. Систематично надають відомості про професії на уроках трудового навчання лише 44% учителів. Інші 56% опитаних надають відомості лише в окремих випадках, або не надають зовсім, аргументуючи це браком часу та відсутністю спеціальної навчально-методичної літератури.

Забезпеченість шкіл профорієнтаційною літературою недостатня; в окремих випадках вона зовсім відсутня, про що свідчить наше опитування. На забезпеченість профорієнтаційною літературою позитивну відповідь не дав жоден із опитуваних учителів. 54% вказали, що профорієнтаційна література є, але її не достатньо, або ж вона безнадійно застаріла. 46% опитаних вказали на відсутність профорієнтаційних джерел.

Якщо аналізувати профорієнтаційні засоби, за допомогою яких учитель здійснює профорієнтаційну роботу у процесі трудового навчання, то результати опитування теж не можуть нас задовольнити. Професіограми професій використовують всього 15% опитуваних, розробки профорієнтаційних заходів – 38% і лише 9% учителів трудового навчання використовують у своїй роботі профдіагностичні методики. Вражає той факт, що 38% опитаних учителів трудового навчання зовсім не використовують профорієнтаційні засоби.

Свою підготовленість до проведення профорієнтаційної роботи вчителі трудового навчання оцінили таким чином: 25% вважають, що вони підготовлені до даної роботи, вказали на недостатність своєї профорієнтаційної підготовленості 75%, хоча всі опитані відповіли, уроки трудового навчання мають найкращі

профорієнтаційні можливості і профорієнтаційна робота в процесі трудового просто необхідна 94%.

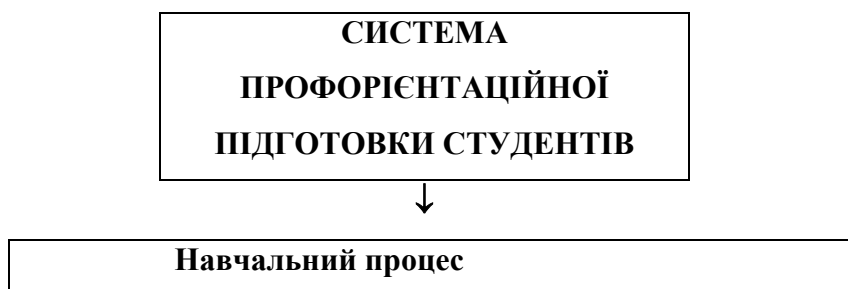
У дисертації обґрунтовану авторське визначення поняття профорієнтації. На нашу думку, **професійна орієнтація** - це цілісна динамічна система, що складається із структурних одиниць (підсистем, компонентів), які взаємопов'язані між собою комплексністю мети, завдань і сприяють оптимізації вибору професії з урахуванням потреб ринку праці.

На основі системного підходу нами визначено, що профорієнтація як цілісна система повинна включати чотири функціональні взаємопов'язані і взаємодіючі підсистеми: професійна просвіта, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація. Усі підсистеми мають свої власні структурні одиниці (компоненти), що взаємодіють у середині підсистем. Така взаємодія виступає показником і умовою функціонування всієї системи професійної орієнтації.

Зроблений аналіз тенденцій становлення та розвитку курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" у педагогічних вузах, порівняльний аналіз кількісного об'єму навчальних програм з "Професійної орієнтації і методики профорієнтаційної роботи" для спеціальності "Теорія і методика середньої освіти. Трудове навчання" засвідчили відсутність науково-обґрунтованого підходу до структури та змісту профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання.

У **другому розділі** "Теоретичні основи курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" у підготовці вчителя трудового навчання" визначено систему та зміст профорієнтаційної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання.

Розроблено і обґрунтована система профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, основою якої є навчальний процес, що включає викладання навчального курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи", педагогічну практику з блоком профорієнтаційних завдань, науково-дослідницьку роботу з проблем профорієнтації (Рис. 2).

	психофізіологічними вимогами, умовами правильного вибору професії.
Специфіку профорієнтації на професії промислового, сільського господарства, сфери побутового обслуговування, машинобудування і т.д.	Орієнтуватись у світі професій різних галузей.
Специфіку проведення професійної проби.	В процесі включення школярів у професійні проби на уроках трудового навчання знайомити із трудовим процесом; виявляти й розвивати професійні інтереси, нахили, професійну спрямованість особистості; мотиви професійного самовизначення.

У роботі визначено та розкрито основні етапи формування профорієнтаційних понять у майбутніх учителів трудового навчання в процесі викладання навчального курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи"(рис. 3).

У дисертації детально розглядається кожний етап формування профорієнтаційних понять, дається характеристика й аналіз базових і локальних профорієнтаційних понять, які пронизують увесь навчальний курс. У роботі підкреслюється, що викладання курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" надає можливість удосконалювати професійну підготовку вчителя трудового навчання.

Рис. 3. Етапи формування профорієнтаційних понять.

У процесі дослідження було обґрунтовано поняття профорієнтаційної готовності та визначено показники профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання.

За допомогою розробленого нами опитувальника перевірено профорієнтаційну готовність майбутніх учителів трудового навчання. Дослідженням було охоплено Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, Глухівський державний педагогічний університет, Тернопільський експериментальний педагогічний університет. Респондентами виступили майбутні вчителі трудового навчання. Всього опитано 256 студентів.

За допомогою розробленого опитувальника студенти оцінили свій рівень готовності до проведення професійної орієнтації на уроках трудового навчання. Результати дослідження свідчать про те, що дуже низький рівень готовності у 3% опитаних, низький – у 46%, середній – у 47% і високий у 2%.

На основі узагальнюючих груп показників нами було визначено основні показники оцінки профорієнтаційної підготовки студентів вищих навчальних педагогічних закладів, а саме: рівень засвоєння профорієнтаційних знань; рівень сформованості профорієнтаційних умінь; рівень сформованості творчого потенціалу; рівень сформованості самостійності; рівень мотивації вивчення та засвоєння курсу “Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи (рис. 4).

Рис. 4. Показники профорієнтаційної підготовки.

Розроблена навчальна програма "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" пройшла перевірку на доступність. Показник засвоєння навчального матеріалу встановлювався за результатами контрольних зрізів. Контрольні роботи, а всього їх десять, проводились після вивчення кожного блоку (розділу) і носили продуктивний характер.

Кожна контрольна робота включала три запитання, які охоплюють основний матеріал модулів (тем) даного блоку (розділу). Побудова питань усіх контрольних робіт передбачала творчий підхід до обґрунтування відповідей, тим самим сприяючи компонентному аналізу перевірки й оцінки знань. Тобто при відповіді оцінювався кожний окремо взятий компонент. Для компонентного аналізу контрольних робіт із професійної орієнтації нами були розроблені і виділені такі компоненти: знання фактичного матеріалу (Фм); глибина знання понять (Зп); творчий підхід (Тп); самостійність мислення (См); продуктивність роботи (Пр); обґрунтованість відповіді (Ов); вільне володіння науковим апаратом (На); сформованість умінь (Су); узагальнення матеріалу, формування висновків (Фв).

При аналізі контрольних робіт з курсу “Профорієнтація і методика профорієнтації” знання студентів оцінювались по кожному компоненту, за який вони отримували умовний бал (Бу). Це означало, що за правильну повну відповідь ми виставляли “1”, а при неповній, або помилковій відповіді – “0”.

На основі отриманих умовних оцінок визначався коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу по кожній контрольній роботі та загальний коефіцієнт

засвоєння профорієнтаційного матеріалу за формулою: $K_y = B_y \cdot 100 / N$, де B_y – сума умовних балів, отриманих студентами, N – число компонентів.

За результатами контрольних робіт коефіцієнти засвоєння навчального матеріалу для всіх тем курсу не нижчі 75% (рис. 5).

Це дає підстави стверджувати про належний рівень засвоєння змісту курсу та його абсолютну доступність для студентів.

Кількісні показники засвоєння навчального матеріалу курсу оцінювались методами математичної статистики. Як засвідчили показники достовірності різниці дисперсій за вирішенням десяти контрольних робіт, значущого розходження в дисперсіях цих контрольних робіт не виявлено. Для $N = 51$ $F = 2.4$, при табличному значенні 5%. Тобто суттєвих розходжень у засвоєнні профорієнтаційного матеріалу не встановлено. Це вказує на доступність, посиленість, цілісність навчального матеріалу й засвоєння курсу в цілому.

Рис. 5. Рівні засвоєння навчального матеріалу курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи по результатам контрольних робіт.

Аналізуючи контрольні роботи та зіставляючи їх результати, ми можемо впевнено стверджувати, що всі запропоновані теми курсу "Профорієнтації і методика профорієнтації" засвоюються студентами майже однаково і є для них посильними.

ВИСНОВКИ

Отримані і узагальнені результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. На основі аналізу літературних джерел та вивчення практичного досвіду доведено актуальність професійного самовизначення школярів. Різноманітність підходів до вирішення цієї проблеми свідчить про неузгодженість її в системі роботи вчителя трудового навчання.

2. Професійна орієнтація є структурною одиницею трудового навчання в загальноосвітній школі.

3. Якщо професійна орієнтація є структурною одиницею трудового навчання, то до цієї роботи необхідно готувати вчителя трудового навчання. Саме тому профорієнтаційна підготовка майбутнього фахівця повинна стати важливою складовою його професійної підготовки.

4. Зміст профорієнтаційної підготовки вчителя повинен визначатись уявленням про профорієнтацію як складнодинамічну систему. Така система має включати професійну просвіту, професійну консультацію, професійний відбір, професійну адаптацію.

5. Система профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання повинна бути трьохкомпонентною, а отже, включати навчальний курс "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи", педагогічну практику з блоком профорієнтаційних завдань, науково-дослідницьку роботу з профорієнтації.

6. Обґрунтування системи профорієнтації і системи профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання дало підстави розробити навчальну програму курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи".

7. Оцінка профорієнтаційної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання має визначатись розробленими рівнями і відповідними до них показниками.

8. Експериментальна робота показала доступність навчальної програми "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи".

9. Використання навчальної програми "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" забезпечує формування у студентів міцних знань та умінь з професійної орієнтації в процесі вивчення даного курсу.

Ми цілком усвідомлюємо, що проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Надалі слід детально дослідити активні методи навчання та застосування нових інформаційних технологій у процесі профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, дослідити доцільність та спрямованість диференційованих підходів до профорієнтаційної підготовки в міській та сільській загальноосвітніх школах, дослідити теоретичні основи профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання до проведення занять з "Основ вибору професії" учнів загальноосвітніх закладів освіти.

Основний зміст дисертації розкритий у таких **публікаціях**:

1. **Харламенко В.Б.** Стан готовності майбутніх учителів трудового навчання до проведення профорієнтаційної роботи // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. -2000.-№10.- С. 81-85

2. **Харламенко В.Б.** Стан і проблеми професійної орієнтації учнів у роботі вчителя трудового навчання // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти.-2001.-№15.- С. 126-130

3. Сидоренко В.К., **Харламенко В.Б.** Система профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Ювілейний випуск. - К.: НПУ, 2000. - Ч. 2.- С. 105-111

4. Сидоренко В.К., **Харламенко В.Б.** Системний підхід до визначення компонентів профорієнтаційної роботи з молоддю // Науковий вісник Національного аграрного університету. - К., 2000. - Вип. 30 - С. 230-237

5. Зінченко В.П., Сидоренко В.К., **Харламенко В.Б.** Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи: Програми вищих педагогічних навчальних закладів. - К., 2001.-18 с.

6. **Харламенко В.Б.** Критерії профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів трудового навчання // Удосконалення навчально-виховного процесу як засіб розвитку творчої особистості вчителя та учнів: Матеріали доп. всеукр. наук. - практ. Конф.; 26-27 жовт. 2000 р. - К.: Наук. світ, 2000. - С. 37-39

7. Сидоренко В.К., **Харламенко В.Б.** Оцінювання результативності профорієнтаційних знань та умінь майбутніх вчителів трудового навчання // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 18-19 жовт. 2000 р. - К.: НПУ, 2000.- Ч. 3 - С. 93-96

АНОТАЦІЇ

Харламенко В.Б. Дидактичні основи курсу профорієнтації в підготовці вчителя трудового навчання. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія і методика трудового навчання. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2001

Дисертація містить аналіз методичного забезпечення профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних закладах. У роботі обґрунтовано систему профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання, визначені показники та рівні даної підготовки, розроблено і експериментально

апробовано навчальну програму "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи".

На основі аналізу підходів до системи профорієнтації виведено визначення системи профорієнтації. У роботі виділено основні підсистеми і компоненти, які є структурними одиницями системи профорієнтації.

З метою вдосконалення профорієнтаційних знань студентів розроблена система формування профорієнтаційних понять (базових і локальних). розроблена система умовних балів для розрахунку коефіцієнта засвоєння профорієнтаційного матеріалу та показана процедура їх перетворення в традиційну п'ятибальну систему. Встановлені способи перевірки ефективності засвоєння навчального матеріалу на основі результатів виконання контрольних робіт.

Теоретично обґрунтовані й експериментально перевірені результати проведеного дослідження можуть бути використані як науково-методична основа для вдосконалення процесу вивчення курсу "Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи" майбутніми вчителями трудового навчання.

Ключові слова: профорієнтаційна система, професійне самовизначення, професійна орієнтація, профорієнтаційна підготовка, профорієнтаційна готовність.

Харламенко В.Б. Дидактические основы курса профориентации в подготовке учителя трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискания ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02. – теория и методика трудового обучения. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2001.

Диссертация посвящена проблеме профориентационной подготовке будущих учителей трудового обучения, как неотъемлемой части их профессиональной деятельности.

На основе психолого-педагогической, философской, методической литературы в работе рассмотрены понятия "система", "профессиональное самоопределение", "профессиональная ориентация", "готовность". Определены их содержание.

В работе проанализированы основные подходы к профессиональному самоопределению школьников, посредством анализа взглядов ученых на эту проблему.

Определен процесс выбора профессии школьниками: формирование готовности выбора профессии – уточнение выбора профессии; формирование уверенности правильного выбора профессии – уточнение выбора профессии; формирование

профессионального плана – профессиональное самоопределение. Определены основные факторы профессионального самоопределения и проанализирован один из основных факторов – престиж.

В исследовании дан анализ состояния профориентационной работы в процессе трудового обучения и в процессе преподавания курса "Основы выбора профессии". Отсюда сделан вывод о недостаточной профориентационной подготовке учителя трудового обучения.

В работе проанализированы различные подходы ученых философов и педагогов к формированию таких понятий как: "система", "системный подход", "системный анализ", "система профориентации".

На основе анализа подходов к системе профориентации автор самостоятельно вывела определение системы профориентации.

Профессиональная ориентация – это целостная динамическая система, включающая структурные единицы (подсистемы, компоненты), которые взаимосвязаны между собой комплексом заданий, объединенных единой целью, которая содействует оптимизации выбора профессии с учетом требований рынка труда. Диссертанткой выделены подсистемы и компоненты входящие в систему профориентации. Рассмотрен системный подход в профориентации на уровне трех векторов: исторического, структурно-компонентного, функционального.

Автором произведен анализ методического обеспечения (учебных программ и учебных пособий) преподавания профориентации будущим учителям трудового обучения. Сделана сравнительная характеристика по количественным показателям. Определено конкретное направление совершенствования профориентационной подготовки будущих специалистов. И как результат предложена обоснованная система профориентационной подготовки будущих специалистов трудового обучения, которая включает учебный курс "Профориентация и методика профориентационной работы", педагогическую практику с блоком профориентационных заданий, научно-исследовательскую работу с проблем профориентации. Исходя из системы профориентационной подготовки, диссертанткой была выделена система общих и специальных знаний и умений, которыми должны владеть учителя трудового обучения. Предложены основные функции системы профориентационной подготовки: интегративная, организационная, образовательная.

С целью совершенствования профориентационных знаний была разработана система профориентационных понятий, как базовых так и локальных. Приведены

схемы формирования понятий: "профессия", "профессиография", "профессиональное просвещение". Выделены и обоснованы шесть этапов формирования профориентационных понятий: 1 этап – определение новых понятий; 2 этап – раскрытие понятий; 3 этап – установление системы "базовые – локальные понятия"; 4 этап – установление иерархии связей понятий; 5 этап – введение в систему понятий; 6 этап – формирование системы понятий.

Разработаны показатели (критерии) профориентационной подготовки: уровень усвоения знаний: понятийный, фундаментальный, прикладной; уровень сформированности умений: репродуктивный, творческий; уровень сформированности самостоятельности: организационный, познавательный, прикладной; уровень сформированности творческого потенциалу: репродуктивный, поисковый, творчески-репродуктивный, творческий; уровень мотивации изучения курса: отрицательный, положительный, положительно-инициативный, положительно-действенный.

С целью усовершенствования профориентационной подготовки будущих учителей трудового обучения была разработана учебная программа курса "Профориентация и методика профориентационной работы". Автором разработана система условных оценок для расчета коэффициента усвоения учебного материала и методика их перевода в традиционную пятибалльную систему. Установлены способы проверки эффективности усвоения учебного материала на основе результатов выполнения контрольных работ студентами.

Отмечено, что использования данной учебной программы в процессе профориентационной подготовки дает возможность усовершенствовать профессиональную подготовку учителя трудового обучения.

Ключевые слова: профориентационная система, профессиональное самоопределение, профессиональная ориентация, профориентационная подготовка, профориентационная готовность.

Kharlamenko V.B. Didactic basis of the course of the professional orientation in Labour training. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the Candidate of Pedagogical sciences on the speciality 13.00.02 – Theory and methods of labour training. – The M. P. Dragomanov national Teacher's Training University, Kiev, 2001.

The dissertation contains analysis labour of the methodical maintenance of the professional training teachers at the higher pedagogical establishments. The system of professional labour training orientation of teachers is proved, the educational programme “ Professional orientation and methods of professional orientation work ” is worked up. The definition of the system of professional orientations was made on the basis of the analysis of the approach to the system of professional orientations.

The main subsystems and components, which are the structural units of the system of professional orientation are determined in the research.

With the purpose of the development of students’ professional skills the author worked out the system of formation the professional notions (both basic and local).

The system of conditioned marks for the calculation of the coefficient of the mastering the training material in professional orientation is worked out and the procedure of their transformation into traditional five-marks system is shown.

The methods of testing the effectiveness of mastering the training material on the basis of tests’ results was defined.

Theoretically substantiated and experimentally tested the results of the given research may be used as a scientific and methodic foundation for the improvement of the process of studying the course “The professional orientation and methods of professional work” by future labor training teachers.

Key words: professional orientation system, professional self-determination, professional orientation, professional orientation Labor training, readiness for professional orientation.